

*De droom van onderwijzer
J.B. Bernink in Denekamp:*

Beleving en verwondering in Twente

ERIC W.A. MULDER¹,
THEO C. MEEREBOER-NECHEPORENKO¹
& CLARINUS NAUTA²

¹LANDSCHAPSMUSEUM
NATURA DOCET
OLDENZAALSESTRAAT 39
7591 GL DENEKAMP
E.MULDER@WONDERRYCK.NL
T.MEEREBOER@WONDERRYCK.NL

²JAN VAN GALENLAAN 11
7441 JC NIJVERDAL
NGV.VOORZITTER@GMAIL.COM

In Overijssel, in Denekamp in het oosten van Twente en te midden van de stuwwallen, vind je het eerste en oudste nog bestaande regionaal natuurhistorische museum van Nederland (Afb. 1).

Natura Docet werd in 1911 gesticht door “Meester” Bernink. Onderwijzer Bernard (J.B.) Bernink (1878-1954) was, daarbij beïnvloed door zijn moeder, al op jonge leeftijd gefascineerd door de flora in de omgeving van Denekamp. Hij verzamelde planten die hij determineerde, droogde en in een herbarium ordende. In 1897 werd hij onderwijzer in Denekamp. Door een abonnement op *De Levende Natuur* kwam Bernink in 1898 in contact met Eli Heimans en Jacobus Pieter Thijssse. Deze twee Amsterdamse onderwijzers en amateurbiologen brachten in die tijd een beweging op gang die de ontwikkeling van de natuurstudie in Nederland sterk heeft beïnvloed.

Door de enthousiaste verhalen van Bernink over de bijzondere flora in Noordoost Twente in het voornoemde tijdschrift, kwam Heimans in de zomer van 1899 naar Denekamp. Aangemoedigd door Heimans en Thijssse ging Bernink naast de flora van het gebied ook insecten en de vogelwereld bestuderen. Door zijn artikelen, niet alleen in tijdschriften maar ook in dagbladen, wist hij de aandacht te trekken van natuurliefhebbers in het land. Zelfs van hoogleraren, onder wie de beroemde botanicus en geneticus prof. dr. Hugo de Vries uit Amsterdam.

AFBEELDING 2. | De
ichthyosauriër (*vishagedis*)
Stenopterygius

Langzamerhand ontstond bij Bernink het idee een museum op te richten, maar daarvoor ontbraken in eerste instantie de financiële middelen. Hij legde zijn plannen voor aan Heimans en Thijsse die samen met Hugo de Vries hulp boden, vooral door een aanbevelend artikel in *De Levende Natuur*. Bernink zelf had goede contacten met rijke Twentse fabrikanten. Zodoende kwam er voldoende geld voor het eerste regionale natuurhistorische museum van Nederland. Het werd in 1911 geopend onder de naam *Natura Docet* (“de natuur onderwijst”); dus feitelijk dankzij sponsoring vóórdat deze term als zodanig bestond.

Ook geologie en paleontologie

De belangstelling van Bernink beperkte zich niet tot de levende flora en fauna. Zo organiseerde hij, naast excursies in de regio, geologische reizen verder van huis, bijv. naar Gerolstein en de Harz. Mede daardoor ontstond er ook een

collectie fossielen en stenen. Overigens verzamelde Bernink niet alleen. Met schenkingen van natuurhistorische en zelfs etnologische objecten droegen vrienden en bekenden bij aan de uitbreiding van de collecties. Door de groeiende verzameling en toename van het aantal bezoekers werd het nodig om een groter museum te realiseren en dat lukte ook. *Natura Docet* is sinds 1922 gevestigd op de huidige locatie aan de Oldenzaalsestraat. Na dat jaar zouden er nog meerdere uitbreidingen volgen. Bij de laatste, die gerealiseerd werd tussen 2011 en 2013, werd de naam van het museum veranderd: *Natura Docet* werd *Natura Docet Wonderryck Twente*.

In 1929 bezocht Bernink de Zuid-Duitse plaats Holzmaden, die wereldwijd onder paleontologen bekend is vanwege de *Posidonienschiefer*, of beter gezegd vanwege de inhoud daarvan. Dit pakket van sedimenten is tijdens de vroege Jura (Toarcien) afgezet onder soms zuurstofarme omstandigheden in afwisselend brak en zout water. Het bevat prachtig bewaard gebleven fossielen. Dankzij steun van de Vereniging van Vrienden kon Bernink ter plekke een mooi exemplaar kopen van de zeelelie *Pentacrinus* en van de vishagedis *Stenopterygius* (Afb. 2). Je kunt wel zeggen, dat het leven van Bernink in dienst stond van zijn museum en de natuurwetenschap.

AFBEELDING 1. | Landscapsmuseum *Natura Docet*, anno nu,
Oldenzaalsestraat 39, Denekamp.

Zijn enthousiasmerende persoonlijkheid heeft velen geïnspireerd, waaronder de getalenteerde hobby-geoloog A.G. Koenderink (1914-1999).

Koenderink was erelid van de NGV en schreef in 1936 een gedegen artikel op wetenschappelijk niveau over de fossielen van het “Tertiair” (nu Paleogeen en Neogeen) van Twente. Dit artikel verscheen in 1936 in het jubileumboekje, uitgegeven bij de 25ste verjaardag van Natura Docet.

Al vóór de Tweede Wereldoorlog vormde Bernink in Twente een kring van geologisch en paleontologisch geïnteresseerden, die op gezette tijden bijeen kwamen. Achteraf gezien, was dit de voorloper van de NGV, die in 1946 zou worden opgericht.

Ook het 50-jarig bestaan van het museum ging niet onopgemerkt voorbij. In 1961 werd er een speciale uitgave van *Grondboor & Hamer* aan het gouden jubileum van Natura Docet gewijd. Dit gedenkboek met de titel *Geologie van Twente* (!) kan worden beschouwd als een posthume blijk van waardering voor de verdiensten van meester Bernink.

In de “Periode Bernink” had Natura Docet de allure van een wetenschappelijk instituut. In diverse geologische boeken en tijdschriftartikelen, die in die tijd – en trouwens ook nog daarna – verschenen en verschijnen, worden fossielen uit de museumcollectie besproken en afgebeeld (Afb. 3).

Inmiddels leven wij in 2021. *Tempus fugit*, zoals de Romeinse dichter Vergilius meer dan tweeduizend jaar geleden reeds constateerde.

2021

Niet alleen vanwege de aanhoudende mondiale corona-crisis, ook om positieve, meer “nationale” redenen is

2021 bijzonder. Onze NGV viert haar 75-jarig bestaan en 110 jaar geleden werd Natura Docet opgericht. Maar er is daarnaast nog een 30-jarig jubileum.

In 1991, dus nog vóór de dino-hype, organiseerde Natura Docet een zeer interessante en succesvolle dinosauriërentoonstelling. In nauwelijks acht maanden tijd werd deze expositie door meer dan 205.000 mensen bezocht: een overweldigend resultaat. Er waren bijzondere objecten te zien, waaronder het replica-skelet van *Brachiosaurus*; een bruikleen van het Berlijnse Naturkundemuseum (Afb. 4). Het evenement werd in 2003 zelfs genoemd door Gerhard Maier in zijn boek *African Dinosaurs Unearthed*.

DINOSAURUS?!

En nu in 2021, precies 30 jaar nadat in Denekamp deze eerste grote dinosaurus tentoonstelling plaatsvond, presenteert Natura Docet de wereld van dinosauriërs opnieuw, en wel tot en met 31 oktober.

DINOSAURUS?! is een grote tentoonstelling die je door de wereld van de dino's leidt en je tegelijk een blik geeft op onze veranderende wereld. Tijdens deze feestelijke ‘reünie’ vertellen we met behulp van dino's uit Europese collecties een verhaal over biodiversiteit, ecosystemen en klimaatverandering. “Lang zullen ze leven!”, zeggen we dan, ook al omdat de dino's nog steeds onder ons zijn; we kennen ze als vogels.

Opnieuw verricht museum Natura Docet met deze combinatie baanbrekend werk. In 1991 was de dino-tentoonstelling uniek in zijn soort en inspireerde vele mensen waaronder nu gerenommeerde paleontologen. Ditmaal is de Europese setting bijzonder, maar ook de combinatie van wetenschap en edutainment met cultuurmakers. DINOSAURUS! is een familietentoonstelling over dino's en tijdgenoten. De tentoonstelling bevat nog niet eerder in Nederland getoonde Europese dino's (Afb. 5). Het is de eerste manifestatie van de nieuwe positionering/missie en visie van het museum: een landschapsmuseum dat opereert op het snijvlak van kunst, cultuur, natuur en wetenschap voor een zeer breed publiek met ruimte voor ontmoeting, gesprek, reflectie en natuurlijk verwondering.

De toekomst: landschapsmuseum vol beleving

In museum Natura Docet komen natuur en cultuur samen en staat de veranderende relatie tussen mens en natuur centraal, met specifieke aandacht voor Nationaal Landschap Noordoost Twente – één van de twee nationale landschappen van de provincie Overijssel. Met gebruikmaking van de museumcollectie wordt de bijzondere geologische geschiedenis van Twente gekoppeld aan duurzaamheid van de eigen leefomgeving en paleontologie wordt gekoppeld aan biodiversiteit. Daarin werkt het museum nauw samen met organisaties als Landschap Overijssel, Natuur & Milieu Overijssel, gebiedscollectief Noordoost Twente en landelijke organisaties als VSC (Vereniging Science Centra en musea), SNNC (Stichting Nederlandse Natuurhistorische Collecties), op het snijvlak van (natuur)wetenschap, biodiversiteit, duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen, inclusie en participatie. Natura Docet is al een aantal maal uitgeroepen tot Kidsproof museum van Overijssel, zo ook dit jaar, en daar zijn we trots op! In én om het museum gaan natuurwetenschap, erfgoed, educatie én plezier dus hand in hand.

AFBEELDING 3. | Selectie van boeken, waarin bijzondere fossielen uit de Natura Docet-collectie worden besproken en afgebeeld. Van links naar rechts: Van der Lijn & Bernink (1918); Krul (1954); Hücke & Voigt (1967); Van der Lijn (1986); Reumer (2018). Zie ook de literatuurlijst.

De missie van Natura Docet is drieledig:

- stimuleren van interesse voor, plezier in, betrokkenheid bij en kennis over natuur + cultuur en landschap. Daarmee betrekken we mensen bij hun leef-omgeving, hun toekomst, hun natuur en hun culturele identiteit;
- behouden en uitbreiden collectie t.b.v. wetenschap en educatie (bewaar en verzamel functie). Natura Docet heeft daarbij de ambitie om een onderzoeks-centrum van zwerfsteenfossielen te zijn;
- agenderen en duiden van eigentijdse thema's en dilemma's omtrent de natuur en deze op zowel een diepgaande als luchtige wijze voor het voetlicht brengen, o.a. door het organiseren van tijdelijke exposities.

AFBEELDING 5. | Ribfragmenten en wervels van *Europasaurus*, een kleine sauropode uit de Jura van Noord-Duitsland. Lengte van het sedimentblok: 50 cm.

AFBEELDING 4. | *Brachiosaurus*-skelet in de dinotentoonstelling van 1991.

Tenslotte

Vanwege de verwarring die de lange naam Natura Docet Wonderryck Twente oproept en de discussie die deze telkens weer teweeg brengt, is er veel voor te zeggen om terug te keren naar de oorspronkelijke naam. Dat zal binnen afzienbare tijd dan ook gebeuren met een officieel tintje. Voor inhoudelijke informatie en praktische zaken (openingstijden, toegangsprijzen, etc.) verwijzen wij naar de diverse social media en websites ter zake.

LITERATUUR

- Anderson, W.F., H. Krul, & J.H. Römer, 1961. *Geologie van Twente*. Nederlandse Geologische Vereniging, Oldenzaal: 128 pp.
- Anonymus, 1999. In memoriam A.G. Koenderink. *Grondboor & Hamer* 53 (6): 117-118.
- Brouwers, G.L.L.M., J.W.M. Jagt & E.W.A. Mulder (eds.), 2012. *Fossiele Cephalopoden van Nederland*. *Staringia* 13 / *Grondboor & Hamer* 66 (1): 227 pp.
- Groothuis, W. 2011. *Honderd jaar Natura Docet*. Walburg Pers, Zutphen: 287 pp.
- Hoffmann, R. & F. Rhebergen, 2015. *Erstnachweis der Spurengattung Lingulichnus Hakes, 1976 als Geschiebefund [First Record of the Ichnogenus Lingulichnus Hakes, 1976 in Glacial Erratics]*. *Archiv für Geschiebekunde* 7(5): 277-290.
- Hucke, K. & E. Voigt, 1967. *Einführung in die Geschieforschung*. Nederlandse Geologische Vereniging, Oldenzaal & W.J. Thieme & Cie, Zutphen: 132 pp + 50 platen.
- Koenderink, A.G., 1936. *Het Tertiair van Twente*. In: Scholten, J., e.a. *Jubileumuitgave van Natura Docet te Dene-kamp 1911-1936*: 53-64.
- Krul, H., 1954. *J.B. Bernink 24 januari 1878 - 18 april 1954*. *Grondboor & Hamer*, 2 (15): 299.
- Krul, H., 1954. *Zwerfsteenfossielen van Twente*. Nederlandse Geologische Vereniging, Oldenzaal & W.J. Thieme & Cie, Zutphen: 125 pp.
- Maier, G., 2003. *African Dinosaurs Unearthed. The Tendaguru Expeditions*. Indiana University Press, Bloomington & Indianapolis: 380 pp.
- Reumer, J.W.F., 2018. *Natura morte*. Historische Uitgeverij, Groningen: 76 pp.
- Reumer, J.W.F., J. Mulder, E.W.A. Mulder, H. Akkerman & J.H.A. Van Konijnenburg-Van Cittert, 2020. *The Rhaetian/Hettangian dipterid fern Clathropteris meniscoides BRONGNIART found in erratics in the eastern Netherlands and adjacent Germany*. *Neues Jahrbuch für Geologie und Paläontologie, Abhandlungen* 295/3 (2020): 297-306.
- Rhebergen, F., R. Eggink, T. Koops & B. Rhebergen, 2001. *Ordovicische zwerfsteensponzen*. *Staringia* 9 / *Grondboor & Hamer* 55 (1): 144 pp.
- Van der Lijn, P. 1986. *Het keienboek*. Zevende druk. W.J. Thieme & Cie, Zutphen: 361 pp.
- Van der Lijn, P. & Bernink, J.B. 1918. *Geologie van Nederland*. H.L. Smit & Zn., Hengelo: v + 252 pp.

WEBSITES

www.wonderryck.nl
dino.naturadocet.nl

